



МЕДИОНСКО НАУЧНО ДРУШТВО – БИТОЛА

Списание за КУЛТУРА – ЛИТЕРАТУРА,
ДРАМСКА УМЕТНОСТ, ФИЛМ И ИЗДАВАШТВО

ISSN 1857-940X

Современи дискурс

Списание за КУЛТУРА – ЛИТЕРАТУРА,
ДРАМСКА УМЕТНОСТ, ФИЛМ И ИЗДАВАШТВО

Год. VIII,
бр.

8

Битола
2020

МАКЕДОНСКО НАУЧНО ДРУШТВО – БИТОЛА
ЦЕНТАР ЗА КУЛТУРА – ЛИТЕРАТУРА,
ДРАМСКА УМЕТНОСТ, ФИЛМ И ИЗДАВАШТВО

ISSN 1857-940X

СОВРЕМЕНИ ДИЈАЛОЗИ

СПИСАНИЕ ЗА КУЛТУРА – ЛИТЕРАТУРА,
ДРАМСКА УМЕТНОСТ, ФИЛМ И ИЗДАВАШТВО

Год. VIII, бр. 8



БИТОЛА
2020 г.

СОВРЕМЕНИ ДИЈАЛОЗИ

– Списание за култура – литература,
драмска уметност, филм и издаваштво

8²⁰²⁰
ISSN 1857-940X

Издавач:

МАКЕДОНСКО НАУЧНО ДРУШТВО – БИТОЛА
Центар за култура – литература, драмска уметност, филм и издаваштво

За МАКЕДОНСКОТО НАУЧНО ДРУШТВО:

проф. д-р Маријан Такушевски, претседател

За ЦЕНТАРОТ ЗА КУЛТУРА:

Петре Димовски, претседател

РЕДАКЦИЈА:

Весна Мундипевска-Велјановска, главен и одговорен уредник

проф. д-р Даниела Андоновска-Трајковска

Петре Димовски

проф. д-р Златко Жоглев

МЕЃУНАРОДЕН УРЕДУВАЧКИ ОДБОР:

проф. д-р Звонко Тажески (Словачка)

проф. д-р Тезкин Итмон Топи (Тајван, Република Кина)

Искра Пенева (Србија)

проф. д-р Том Филипс (Велика Британија)

м-р Жарко Милетиќ (Русија и Босна и Херцеговина)

Ред Адис Ал-Јаши (Саудиска Арабија)

проф. д-р Су Џен Лин (Тајван, Република Кина)

УРЕДУВАЧКИ СОВЕТ НА МНД:

проф. д-р Даниела Андоновска-Трајковска, претседател

проф. д-р Сашо Кочаковски

доц. д-р Невена Груевска

Весна Мундипевска-Велјановска

Петре Димовски

Мислењата и ставовите што се изразени во „Современи дијалози“
не припаѓаат на авторите и не ги одразуваат ставовите на редакцијата,
издавачот или Министерството за култура на Република Северна Македонија

СПИСАНИЕТО ИЗЛЕГУВА ЕДНАШ ГОДИШНО

Прилогите, со кратка биографија за авторот, се издвојуваат како посебен со фонт Times New Roman
со техничка поддршка, големина 12 pt и со електронски преглед, на e-mail: jma.bitola@gmail.com
со којашто За „Современи дијалози“.

Се претпоставува прилогите претходно да не биле објавувани
во други печатени или електронски списанија.



Овој број на списанието излегува со финансиска поддршка од
Министерството за култура на Република Северна Македонија

MACEDONIAN SCIENCE SOCIETY – BITOLA
CENTER FOR CULTURE – LITERATURE,
DRAMA, FILM AND PUBLISHING

ISSN 1857-940X

CONTEMPORARY DIALOGUES

JOURNAL OF CULTURE – LITERATURE,
DRAMA, FILM AND PUBLISHING

Vol. VIII, No. 8



BITOLA
2020

CONTEMPORARY DIALOGUES

– Journal of Culture – Literature,
Drama, Film and Publishing

8²⁰²⁰
ISSN 1857-940X

PUBLISHER:

MACEDONIAN SCIENCE SOCIETY – BITOLA
Center for Culture – Literature, Drama, Film and Publishing

FOR THE MACEDONIAN SCIENCE SOCIETY:

Marjan Tanushevski, Assoc. Prof. Dr., president

FOR THE CENTER FOR CULTURE:

Petre Dimovski, president

EDITORIAL BOARD OF "CONTEMPORARY DIALOGUES":

Vesna Mundishevska-Veljanovska, Editor in chief

Daniela Andonovska-Trajkovska, Full Prof. Dr.

Petre Dimovski

Zlatko Zhoglev, Full Prof. Dr.

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD OF "CONTEMPORARY DIALOGUES":

Zvonko Taneski, Assoc. Prof. Dr. (Slovakia)

Tzemin Ition Tsai, Full Prof. Dr. (Taiwan, Republic of China)

Iskra Panova (Serbia)

Tom Edward Phillips, Prof. Dr. (Great Britain)

Zarko Milenik, MSc. (Russia, Bosnia and Herzegovina)

Raed Amis Al-Jishi (Saudi Arabia)

Su Jen Lin, Full Prof. Dr. (Taiwan, Republic of China)

EDITORIAL COUNCIL OF MACEDONIAN SCIENCE SOCIETY:

Daniela Andonovska-Trajkovska, Full Prof. Dr., president

Sasho Kochankovski, Assoc. Prof. Dr.

Nevana Gruevska, Assist. Prof. Dr.

Vesna Mundishevska-Veljanovska

Petre Dimovski

Opinions and views expressed in „Contemporary Dialogues“
belong to the authors and do not reflect the views of the Editorial board,
the Publisher or the Ministry of Culture of Republic of North Macedonia

THE JOURNAL IS PUBLISHED ANNUALLY

The contributions, along short biography for the author, should be written in Times New Roman,
size 12 pt, line spacing – single, and should be sent on the e-mail address: msa.bitola@gmail.com
with Subject: FOR „CONTEMPORARY DIALOGUES“.

It is preferred the contributions to not have been previously published
in other printed or electronic journals.



This issue of the Journal is financially supported by
the Ministry of Culture of Republic of North Macedonia

СОДРЖИНА/ CONTENT

/// ПРЕДГОВОР/ PREFACE	5
/// ПОЕЗИЈА/ POETRY	
Васил Тоциновски/ Vasil Tosinovski	9
Кога ме има и кога ме нема, Сонет алтерно клута, Простување жана, Матрични кривки, Сон и песна, Налеј од ружното вино	
Борче Павлов/ Borche Pavlov	13
Столица, Град на живот од нивот, Стариот кат, Рубикова крива, Тетовирање море	
Даниела Андоновска-Трајковска/ Daniela Andonovska-Trajkovska	16
Фибонациева жана: 0, 1, 1, 1, 1, 2, 1, 2, 3, 2, 3, 5, 5, 8, 13, 1.618: Се врти, 1.618: Пшени и омак, Пшени и омак: 1.618	
Петар Навески/ Petar Naveski	19
Жана жана: Монте паски, Тој сонетот улева, Српето на монте паски, Сонет паски, Во класа жана, Поетот вистина паски	
Снежана Стојановска/ Snezhana Stojanovska	22
Никогаш не жана..., Го барам тоа чувство што ме ослободува, Вистина на слободата, Тај сонет, Дејствијата	
Гордана Стојановска/ Gordana Stojanovska	25
Ако жана клута од тебе	
Павле Манојлов/ Pavle Manojlov	27
Битолски каројани	
Кире Неделковски/ Kire Nedelkovski	30
Сонет во сонетите, Поезијата поскува..., Монте паски жана, Лекција е како жана, Матрични жана жана	
Елизабета Јоничи/ Elizabeta Jonchik	33
Патка, Према, Брза	
Снежана В. Спасовска/ Snezhana V. Spasovska	35
Лавот гласки, Монтијата на сонетите жана, Чиста солоникова, Чиста на сонетот, Вистина жана, Сонетот жана, Вистина сонет, Жана, Кралот на рубикова	
Саша Огненовски/ Sasho Ognenovski	38
Златковски сонетите, Играта	
Славка П. Димевска/ Slavica P. Dimavska	39
Романтизација жана, Добро е да жана клута	
Адем Абдулаху/ Adem Abdullahu	41
Наложени паски, Патувањето продолжува, Акробатски, Толку многу, Мила, Жана, Така, Сонетот	
Катерина Гогова/ Katerina Gogova	44
Природата за жана, На крајот, Се што треба е жана, Сети се	
Мирјана Стојановска/ Mirjana Stojanovska	47
Изоптрена слобода, Затворена	
Диме Ратајковиќ/ Dime Ratajkovski	49
Рурална калиграфија: Осма, Шопија тај во Лонт Пент, Непознат, Патак, Таласки, Патакски жана	
Златко Жоглев-Олгин/ Zlatko Zhoglev-Olgin	51
Звучите на жбаните, Патакската на осудувањето, Исклучување и спатување, Црни гули, Бела жана, Батувањето и жана	
Божан Андоновски/ Boshan Andonovski	55
Бројна жана, Сонет жана, Монте, Одговори, Жана, Рокровски	
Никола Алтеев/ Nikola Altiev	57
Природата, Тој ги прибира сонетите..., Голи жана, Вртанка, Природата жана, Навески жана	

Весна Мундишевска-Вајановска/ Vesna Mundishevska-Veljanovska реПРОДУКЦИЈА, нТек, Септем, Рефлексија	60
--	----

ПРОЗА / PROSE

Владимир Костов/ Vladimir Kostov Сакта Луѓаја	65
Михајло Свидерски/ Mihajlo Sviderski Последните денови на Ханс	69
Петре Димовски/ Petre Dimovski Меѓу четирите ѕидови	72
Стефан Марковски/ Stefan Markovski Актот на буџарот: 39, 42, 40	76
Никола Илијевски/ Nikola Ilievski Смртта на коментарот, Бесство од кинопримот филм	79
Никола Кочовски/ Nikola Kochovski Мок, слеза, до ментир	83
Живко Гроздановски/ Zivko Grozdanovski Дар	87
Михо Китаноски/ Miso Kitnoski Срцето на доктор Алфред Рајс	90
Билјана Т. Димко/ Biljana T. Dimko Владимир	94
Ана Витанова Рингачева/ Ana Vitanova Ringacheva Нашот	97

ДРАМА / DRAMA

Трајче Кашаров/ Trajche Kasarov Случај во талкото (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)	101
Зоран Пејковски/ Zoran Pejkovski Мали летски разговори (Специјал 2)	105

ПРИКАЗИ, ОСВРТИ, КНИЖЕВНИ КРИТИКИ,
РЕЦЕНЗИИ ... / REVIEWS, LITERARY CRITICS ...

Весна Мојсова-Чешинска/ Vesna Mojsova-Cherishenska Литературата на постот калдер од читателите	113
Јованка Денкова/ Jovanka Denkova Реалностите или третманот на темата на болниот адолесцент во романот за млади „Јазолот на божици“ од Горјан Петровски	118
Звонко Таневски/ Zvonko Taneski Животот возмет меѓу умирането и смртта	127
Славчо Ковилоски/ Slavcho Koviloski Потребен израз	130
Љубишка Доњева/ Ljubinka Doneva Рад Сипјан: Болниот на судбината	133
Милица Димитријовска-Радевска/ Milica Dimitrijevska-Radevska Графичниот во поетскиот континуум на разбирање на семантиката на сликата и зборот во стиховите „Континуум“ од Весна Мундишевска-Вајановска	136
Славница Гацова Свидерска/ Slavica Gadzova Sviderska Потрагата по себеси, домот и метафизичката вертикала на постоењето среде класот на современот свет во поетската книга „Куќа од контрасти“ на Даниела Акидовска-Трајковска	141

Посторно ка не' рте самото на кадежта	
Сузана Мицева/ Suzana Miceva	149
Пристајте се во народната мудрост – безумни чада на површноста	

/// АКЦЕНТИ / ACCENTS

Меморграфја за јубилејот „60 години МНД – Битола“	
од проф. д-р Марјан Такушевски/ Marjan Tashchevski	153

/// ПАРАЛЕЛИ / PARALLELS

Хусто Хорхе Падрон/ Justo Jorge Padron	157
Реката што ти пишува, Извонизја на атомите, Самопроголтување,	
Лебедот и леопардот, Бахман	
Том Филипс/ Tom Phillips	161
Обидувајќи се да ја разберам еволуцијата, Симболичен гест, Не се чика долго	
Тамара Итзон/ Tamar Itzon Tsai	164
Ако се уште сакаш да ги читаш моите песни, Биди моја грчка секогаш,	
Морето на кинескиот роден град	
Ред Азис Ал-Јаши/ Raed Anis Al-Jishi	167
Пристигнувањето на морските галеби, Тамант на куршумите, Безгрешен,	
Крвот чин, Генеалогичката, Кофичка	
Искра Ремева/ Iskra Remeva	171
Деление на сиртта, На стражата крста, Марис на морето, Кога вливуаш	
во кинескиот дом, Палат на звездата, Грешка, Можеби го имаш одговорот	
на прашањето, Испитувајќи го кинескиот	
Обран Ристик/ Obrán Ristic	174
Господ е голем поет, Долга нок, многу долги, Пред поглед,	
На шкот, голем пиар, Заробенник во песната	
Клаудија Ричино/ Claudia Riccio	177
I, II, III	
Марк Симони/ Mark Simoni	179
Во анемикот на Чулмата, Ниса мојата глава, Не поет во мене ветровите,	
Зборовите кошенил, Луко правокрсна, Божанокот	
Олга Лалиќ-Кровишка/ Olga Lalic-Krowicka	182
Пристигнаа песни за новороденчката почината за време на чистењето,	
Земјата е само запаметуван гроб, Светлост	
Летокукло Мсиманг/ Letokuhle Msimang	185
Во својата соба, Писмо до Зигмунд Фројд, Мажите	
Данте Мафија/ Dante Maffia	187
1-Ана Александова во Модичијата, 2-Никола друго место	
Билјана Миловаковиќ Живак/ Biljana Milovanovic Zivak	189
Машинска работилница: Платиниумовата листа и стрелот од струот,	
Страх од струот, втор дал (по двестот години)	
Цвијетан Ристановиќ/ Cvijetan Ristanovic	191
Има и полето	
Арменукан Сисијан/ Armenukhi Sisyan	193
Помножител, *** (Самозаклетството се сви...), *** (Засекогаш не ти оставам верна...)	
Јанки Платиниумовиќ/ Janek Platiniumowicz	195
Втора песна, алегорија, на стебленцето, ***, молитва	

Милена Рудеж/ Milena Rudež	197
Тату каде растат диме јагоди, Посета, Она на испитот поет, Душегубењето	
Патриција Габришова/ Patricia Gabrilova	199
Песни: 21, 20, 30	
Дејвид Кук/ David Cooke	200
Територија, Септемврски слогови	
Виктор Радун Теон/ Viktor Radun Teon	202
Затипје, Еп за Икар, Дошпр, Неодгатната роса, Гејзер на почетокот	
Лучила Трапало/ Lucilla Trapano	204
Тетово, Микановија: Нана и тополдо, Палермо, Матта	
Часта и чести, Универзитетот се шири и грчи, Јас сум мисија ти си реакција,	
Кажурато – Илација, Елпа ситка	
Снежана Алексиќ Станојловиќ/ Snežana Aleksić Stanojlović	208
Вението, Појас, Ка се вратам	
Бреда Славичевиќ/ Breda Slavinec	210
Тестмент на тетовските	
Тарек Саман/ Tareq Samin	213
Уште еден обид, Многу ми недостасуваш, Зошто, зошто, о Боже?,	
За тие што зрачат и за тие што љубат, Карма	
Мухамед Себаи/ Muhammad Sebei	215
Затипот јубилеј	
Јон Јакоб/ Jon. P. Jacob	216
Уште една нок прешнува во мана, Неразбранот поет, Кантумска нежност	
Роза Војанова/ Rosa Vojanova	218
*** Господа, За да месаме љуб, *** Со таа пеперутка,	
Човекот со металски глас, Само брчка врема ми треба	
Иво Мажо Андриќ/ Ivo Mijo Andrić	221
Нашот Загреб, Свесните мислители, Јерусалимско утро, Театар ИТД, Сабата во Турско	
Мин Ван Фан/ Mai Van Phan	225
Почет, Орач, Застапа пијак, Плодна есен, Крај на денот, Средбата,	
За флората, Новогодишното божество	
Мухамед Салех Сорко/ Muhammed Saleh Sorikho	227
Крвкото колено на светлината	
Калина Изабела Џола/ Kalina Izabela Ziola	229
Сребрена пеперутка, Откажување, Магија, Некогаш, Како кршеше мраз,	
Летна мистерија	
Лабуд Н. Ломтар/ Labud N. Lomtar	232
Нок без дло, Умрелат пеперутката, Ограда од болка, Солза,	
Го убиваш некако во мана, Со боси нозе..., Вие тоа дас, Градина на умот	
Александар Чотриќ/ Aleksandar Čotrić	234
Афоризми	
Ерол Туфан/ Erol Tufan	236
Избори, Деленица, Гласот на совеста или бичот на судбината	
Јан Шиндојам/ Yin Xindoyan	238
Застапување	
Али Ал Фарџ/ Ali Al Faraj	240
Остров на несомнати, Многуми натовор од времето	
Индара Јатаревиќ Чандиќ/ Indira Jatarević Čandić	242
А нна, како одиш сега?	
Су Џен Лин/ Su Jen Lin	245
Студена зима, Разговор со месечината, Траги на пролетта	
Салех Махди Алхумзани/ Saleh Mahdi Alkhumazani	247
Фрагменти светлина: I-XIII	

Јованка Денкова

УДК 821.163.3-93-31(049.3)

РАЗЛИЧНОСТИТЕ НИЗ ТРЕТМАНОТ НА ТЕМАТА НА БОЛНИОТ АДОЛЕСЦЕНТ ВО РОМАНОТ ЗА МЛАДИ „ЈАВАЧОТ НА БОЖИЛАК“ ОД ГОРЈАН ПЕТРЕВСКИ

Апстракт: Во македонската книжевност за млади поретко може да се сретнат одредени теми кои го засегаат животот на младите адолесценти (дрога, алкохол, сексуалност, наркоманија, итн). Во трудот се разгледува една таква тема, темата на болниот адолесцент, неговото прифаќање од/на околината, но и неговата борба да се избори со судбината. Оваа тема ќе се експлицира преку творештвото на еден од најпознатите и најтиражните македонски писатели за млади - Горјан Петревски, при што конкретно ќе се разгледува еден од неговите романи „Јавачот на божилак“.

Вовед

Книжевноста за млади (англ. young adult literature, скратено YAL), е жанр кој во втората половина на дваесеттиот век произлегува од книжевноста за деца, со кој ја дели дидактичката намена, но и проблемот за поблиско одредување на поимот (Petković, 2014: 313). И покрај обемниот број на дефиниции кои постојат, се чини дека на ова прашање нема дефинитивен и конечен одговор. Stephens искажува став за определбата „млади“, односно дека таа треба да се однесува на проблемите со кои се соочуваат младите на патот кон барањето на нивниот сопствен идентитет (Stephens, 2007: 34-42). Карлсен го става акцентот на протагонистите и нивното доживување на светот, како и лицето во која е предадена нарацијата. Притоа, Carlsen смета дека во книжевноста за млади, клучен момент е тоа што главни протагонисти се адолесцентите кои најчесто се исправени пред некој проблем и раскажувањето е во прво лице (јас-форма), затоа што на тој начин читателот-адолесцент најдобро може да се поврзе со ликот/протагонист (цит. во VanderStaay, 1992: 48). Токму и Розенблат го фокусира своето внимание врз адолесцентот како читател на овој литературен жанр, поврзувајќи го тоа со потребата на читателот да се внесе во туѓото искуство, да ја почувствува убавината и интензитетот на она што го нуди светот. Сето тоа, Розенблат го поврзува со човековата потреба да се поврзе и идентификува. Токму овде таа ја гледа позитивната страна на адолесцентската книжевност, односно истражувањето на туѓите искуства низ литературата, може директно да помогне во еманципацијата и градењето на самодовербата. Поврзувањето со сличните искуства може да помогне адолесцентот-читател да се чувствува помалку осамен или да му служи како водич, или да му послужи како водич низ неговите сопствени искуства, како и да се истражат меѓучовечките односи, прашања поврзани со моралот или општествени очекувања (Fox, 2010: 8).

Многу од адолесцентите-читатели, се привлечени од книжевноста која е сместена во сегашноста. Тие често се идентификуваат со карактерите и настаните во современата адолесцентска книжевност, бидејќи во неа лесно ги препознаваат своите искуства и покрај разликите во местото, културата и вредностите кои се среќаваат во приказната (Glenn, George, 2012: 43). Можеби тоа е причината што книгите со проблематика од

животот на младите, се сè поинтересни и привлечни за читање, наспроти литературата која им се препорачува како лектира.

Творештвото за млади на Горјан Петревски

Кога станува збор за творештвото на Горјан Петревски, може да се каже дека, ретко како кој писател во македонската литература влегол на голема врата. Но, и навреме како млад и талентиран раскажувач кој уште на самиот почеток знаел како да го прераскаже својот богат творечки свет и да им го понуди на читателите. Напишал голем број дела меѓу кои можат да се наведат следниве наслови: „Гороцвет“, „Земјата од сонот“, „Тажниот свирач“, „Татковите солзи“, „Пролетни дождови“, „Споменка“, „Пламени залези“, „Залуденост од заљубеност“, „Исти очи“ и др. Она што го издвојува неговото творештво од останатите автори во македонската адолесцентска литература, е фактот што Петревски е еден од ретките кој се решава да проговори за „тешки теми“, кои најчесто се избегнувани или се третираат претпазливо за да не бидат погрешно интерпретирани. Ако се навратиме на романите на Петревски, ќе забележиме дека во неговиот најтиражен роман „Марта“ тој се навраќа на темата на сексуалното насилство меѓу младите адолесценти и темата на дрогата, која зема сè поголем замав меѓу младите. Горјан Петревски отворено ѝ приоѓа на оваа (за многумина!) „непријатна“ тема и се обидува да навлезе во психолошките лабиринти на младата тинејџерка, која исправена пред многубројните прашања за тоа која е, од каде доаѓа, каква е нејзината иднина, се наоѓа во сериозна опасност да се загуби себеси. Слична тематика се третира и во романот „Сама“ каде главната хероина Теодора Малинова е жртва на сексуално насилство, а во романот не се заобикојува и темата на дрогата меѓу нејзините врстници – средношколци. „Снеговите на Клементина Евин“ е роман за младата пливачка Климентина Евин која ќе се вљуби во својот професор по физика кој ќе ѝ стане мотив во учењето и пливањето, но и горчливо искуство кога истиот тој ќе ѝ ја подаде раката за да ја извалка сета чистина што се крие во „младата девојка“. Едно „неконтролирано“ движење со кое ќе ѝ го разурне сонот. Но, така е и најдобро, зашто на тој начин љубовта мора така и да заврши. Факт е дека авторот Горјан Петревски секогаш се обидува да проговори за проблемите и дилемите на младите луѓе, и сето тоа ни е предадено со младешки жаргон, на јазик кој им е близок на младите. Несомнено, во тоа се крие и тајната за неговата оргонна популарност.

Зборувајќи за овие теми во творештвото на Горјан Петревски, не смее да се изостави романот „Јавачот на божилак“, кој, исто така, третира една тема која не е ни малку пријатна. Тоа е темата за болни адолесценти со попреченост, во случајот физичка попреченост. Оваа тема во теоријата на книжевноста за млади е позната како „teen sick-lit“.

Што е тоа „книжевност за млади“/ „teen sick-lit“?

Како што истакнува и Емили Колети, и покрај ентузијазмот на учениците за книжевноста за млади, многу наставници и библиотекари се уште се резервирани за имплементација на делата од овој жанр во наставните програми (Colletti, 2014:). Всушност овој тип на романи, познати како „проблем романи“ доаѓаат на сцената некаде околу 1970 година. Овие романи решаваат одредени општествени прашања од тоа време, како што се употребата на дрога и алкохол, силување, самоубиство и злоупотреба. Тие биле наречени „проблем романи“, бидејќи главниот лик обично се соочува со едно или повеќе од овие прашања. Кога овие протагонисти биле наречени „тинејџери“, бил роден овој жанр.

Карактеристиките на "проблем-романот" за млади се едноставни. Ликовите треба да бидат на возраст од 12 и 19 години, ликот треба да се соочува некој вид на проблем во неговиот живот, како развод меѓу родителите или страдањето заради непопуларноста во средното училиште. Овие романи треба да бидат блиски до читателите (Miles).

Во оваа група на "проблем-романи" би го разгледале и скоро дефинираниот жанр од литературата познат уште и како "teen sick-lit," кој опфаќа потресни приказни за болни адолесценти кои развиваат романтична врска. Иако "teen sick-lit" претендира да се придржува кон негативните стереотипи на болеста или традиционалните родови улоги, таа исто така, ги истражува табу темите, како сексуалноста, болестите и младоста, како што вели еден истражувач од Универзитетот во Мисури, кој го именува овој жанр во својата неодамнешна студија. Читателите и нивните родители треба да бидат свесни за тоа како презентираниот болест или неспособност во овие приказни можат да влијаат на предрасудите и зацврстените социјални норми кај младите, вели истражувачот (Wall).

Најчесто адолесцентската книжевност е оптимистичка, или барем надежна (England and Mertz, p. 123). Меѓутоа, многу адолесцентни романи зборуваат за непријатната, брутална и несреќна реалност на животот. Како резултат на тоа, ликовите во оваа книжевност, се соочуваат со вакви тешкотии. Од тие искуства, тие можат да созреат и да воспостават нови вредности и подлабоко разбирање за себе преку тешките околности со кои се соочени (Owen, 2003: 13). Овие исклучителни романи за млади од полиците за книги немаат никаква врска со некакви магични светови или менувањето на облиците на луѓето. Овие романи се справуваат со гневот и болките на адолесценцијата. Со читање на ваков тип на романи, тинејџерите учат како да се надминат проблемите на адолесценцијата (Miles).

Книгите се еден вид на огледало за децата во кое тие гледаат ликови кои изгледаат како нив, ги имаат истите чувства и искуства. Книгите, исто така, служат како прозорци низ кои децата учат за светот, гледајќи го низ прозорците низ нивното моментално опкружување и притоа се запознаваат со ликови и настани кои се во нивната околина, но и пошироко во целиот свет (Blaska, 2004). Ограниченото присуство на лица со недостаток/пречка/болест во литературата за деца укажува на потребата за повеќе приказни кои ги претставуваат различностите во општеството, што вклучува и лица со различни способности. Додека повеќето книги со ликови со посебни потреби се публикувани во скоро време, процентот сè уште е многу мал кога ќе се спореди со вкупниот број на книги за деца објавени на годишно ниво (Blaska, 1996).

Третманот на темата во романот „Јавачот на божилак“ од Горјан Петревски

Романот „Јавачот на божилак“ (Петревски, 2013) третира една тема која ретко се среќава во македонската книжевност за деца и млади. Во него е насликан животот на девојчето Божана, од мајка ѝ наречена и Џутинка во тек на извесен период, додека го чека моментот на заминување на операција, затоа што Божана е во инвалидска количка. Бидејќи романот припаѓа на категоријата означена како "Sick-lit", треба да се истакне дека под овој поим се дефинираат романите кои зборуваат за комплексни прашања поврзани со смртта и некоја болест, како ракот, нарушувања во исхраната, депресијата и многу други важни прашања важни за модерното општество. Преземајќи ги оние по малку темни страни од книжевноста за возрасни, книгите наменети за адолесцентите не ги забавуваат ситуациите и се обидуваат да ги прикажат силните, автентични моменти на растењето, но тинејџерите во потполност се свесни за насилството, конфликтите, одбивањето и тагата. Реалистичната проза ги одразува токму овие впечатливи моменти. Сето тоа укажува дека целната публика – младите читатели – овој пат за старосна

граница има дури 25 години, што е возраст кога човечкиот мозок ја достигнува својата зрелост (Cart, 2011).

Целокупната судбина на Божана е трагична: уште таа неродена, нејзиниот татко загинал во сообраќајка, по што останале со мајка ѝ да се грижат една за друга. Но, животот им приредил уште една непријатност. Од раѓањето се покажува дека Божана не може да оди. Скромната работа како библиотекарка, на мајката не ѝ овозможува доволно средства за лекување во странство. Иако постојано се провлекува оваа желба низ нивните секојдневни разговори, сепак и обете се свесни дека сумата им е недостижна без некаква помош. Иако ситуацијата не ѝ е ни малку розова, Божана често знае да се пошегува на своја сметка, на сметка на својата болест, па дури и да фантазира: „Од раѓање сум моторизирана. И возам лудо!“ (Петревски, 2013: 8); „Иако не сум исклучок, сепак, на овој свет сум дојдена со благослов – уште од раѓање, што се вели, да бидам во инвалидска количка. А со помош на нејзините тркала јурам низ животот и не само тоа. Понекогаш си замислувам дека овој подвижен стол има крилја и дека еден ден ќе можам со него да се вивнам во воздухот“ (Петревски, 2013: 12). Иако не се жали на својата состојба, честопати таа ќе почувствува тага, па затоа знае да сочувствува и да се поистовети со заробената птица од страна на Петар, на кого ќе му ја подари и својата играчка како услов за ослободување на птицата: „Девојчето не може да се измами од она што го чувствува зашто и самата е повеќе тажна. Нозете ѝ се преслаби за палавост и растрчување. Затоа и знае колку е бескрајна тагата, никој подобро не го разбира тоа од неа“ (Петревски, 2013: 19). Причината за нејзината тага е неподвижноста, за која таа колку што си ја обвинува судбината, толку ја обвинува човековата негрижа за околината и нејзиното константно загадување. И овде, пред нас искрснува фактот дека Божана живее во градот на ѓемициите – Велес, каде воедно се наоѓа и најголемиот загадувач – топилницата, која таа ја именува како „Чудовиштето!“. Живеејќи среде тој свој круг во кој мноштво светли моменти знаат да ѝ донесат и најдобрата другарка од исламска вероисповест – Ханка, баба ѝ Пелагија, со своите мудро-религиозни пораки, дедо ѝ, сепак, најдобра врска има со својата мајка – Стефанија. Тие двете заедно, се две уметнички души кои кореспондираат на едно повисоко духовно рамниште, но и обете ја затскриваат таа своја нотка. Мајката, некогашната своја желба да стане писателка, ја преточила во тајно пишување на еден вид дневник за својата ќерка. Всушност, нејзините записи за Божана-Џутинка, се вметнат микротекст, вметнати „приказни во приказната“. Такви се записите за заробената птица, за скршениот прозорец, цутот на Џутинка, далечна пријателка, сеќавања за родендените на Божана, расказот за дивите малини, итн. Од друга страна, пак, и Џутинка е креативен творечки дух, па и таа слика преубави слики, но и тајно од мајка си – пишува. Нејзиниот ракопис-дневник/споменар со наслов „Јавачот на божилак“ ги содржи нејзините мечти, колку замислени толку вистински разговори со нејзиниот „принц“ или јавачот на божилак, со кого разговорите се длабоко мисловни. Јавачот на божилак за Божана претставува бегство до реалноста, патување во еден фантастичен свет во кој таа може и да чекори, да лета: „Затоа и самата живеам и разговарам со мојот принц и прифаќам улога на принцеза. А сонувам далечни планини верувајќи дека ќе можам да се искачам на нивните врвови. Тоа значи верувам во себе!“ (Петревски, 2013: 78). Романот на Петревски не ги остава желбите на Џутинка неисполнети, па акцијата на собирање средства преку продажба на нејзините слики на интернет (организирано од нејзината другарка Ханка) ќе вроди со плод. Имено од Германија ќе им пристигне глас на наши иселеници, страдалници од истата мака како и Џутинка, со огромна желба да помогнат. И, се случува невозможното: Џутинка заминува на операција во Франкфурт која завршува успешно. Но, се случува и друго чудо. Во Франкфурт, Божана го среќава дотогаш имагинарниот принц – јавачот на божилак во ликот на момчето Сеп, чија мајка е нивниот главен поддржувач на тоа патување. Познато

е дека семејната поддршка е клучна за здравата адолесценција. Семејството им овозможува на децата да доживеат приврзаност, припадност, компетентност и самодоверба, а во исто време им овозможува да доживеат успех и неуспех, авантура и повлекување, независност и меѓузависност. За семејствата кои имаат тинејџери со посебни потреби, адолесценцијата може да биде особено предизвикувачка. Родителите, чии улоги вклучуваат обезбедување и заштита на своите деца, честопати доаѓаат во судир со тинејџерот кој сака да го доживее животот, да развива индивидуални вредности и да постигне независност (Tempke, 1994). Кога детето е ранливо, семејствата можат да ја сметаат контролата како одговорност да обезбедат безбедност. Семејствата може да имаат голем страв од тоа како светот ќе го третира нивното дете или може да се двоумат дали да се откажат од нивната примарна улога како заштитник и застапник. И покрај ова, тинејџерите со посебни потреби сакаат и треба да ги искушат и да ги добијат истите работи што сите адолесценти ги сакаат, без оглед колку е значајна нивната инвалидност (Peterson, 2004). Од книгата е евидентно дека семејството на Божана (Џутинка) безрезервно ја поддржува, па дури и ја поттикнува да ги изрази своите потенцијали за уметност, зашто она по што таа е необична е што слика подеднакво добро и со двете раце. Мајка ѝ е жена која цел живот ја сака книжевноста, и иако не станала писателка, туку библиотекарка, тајно ѝ се навратила на својата интимна љубов. Таа постојано пишува дневник со наслов „Џутот на Џутинка“ во кој евидентира настани од животот на нејзината ќерка. Расказите кои ни ги предава се своевидна 'приказна во приказна', а нивната веродостојност е засведочена со исказот на мајката: „Мајката Стефанија сè уште немаше храброст да ѝ ја открие тајната дека, сепак, многу нешта од животот запишува. ...Не можеше да си објасни зошто ги крие записите“ (Petrevski, 2013: 18). Таа ја убедува и ќерка си да пишува дневник, за да може Божана во него да ги излее чувствата. Она што мајката не го знае, е дека и Божана пишува свој дневник, насловен како „Јавачот на божилак“, во кој ги излева своите чувства, но и пријателствува со имагинарниот „принц“ – Јавачот на божилак. Божилак е друго име за виножито, за суница. Според on line извори, виножитото е составено од седум различни бои. Секоја од овие бои е живописна и убава, а секоја е различна од следната. Ова пренесува убава порака за инклузивност и кохезија. Демонстрира колку може да биде убава разновидност. Поради оваа причина, симболот на виножитото е усвоен од многу групи кои се залагаат за еднаквост. Значењето на виножитото нè учи да ги прифатиме сопствените разлики и разликите на оние околу нас. Опкружувајќи се со луѓе кои се различни од нас, си дозволуваме да бидеме предизвикани да созрееме во духовна смисла. Ова може да ни помогне да го прошириме умот и да растеме духовно. Виножитото може да нè мотивира да продолжиме и да издржиме низ мрачните времиња.¹ Ако го имаме во предвид симболичното значење на божилакот и го доведеме во врска со состојбата во која се наоѓа Божана, лесно ја осознаваме и интенцијата на авторот Петревски за изборот на божилакот, на кој јава „принцот од соништата“ на Божана. За неа, разговорите со нејзиниот убав принц се отрезнувачки, мисловни и исполнети со длабоки филозофски мисли за животот, смислата на постоењето, постојаната борба, воопшто за потрагата по среќата. На тој пат, Божана ја придружуваат најблиските од семејството, најдобрата пријателка, но и жената од далечната, и навидум недостижна Германија, која ќе ѝ помогне во остварувањето на најголемата желба – да прооди. Исто така, симболот на виножитото упатува и една силна порака, за тоа како ги гледаме различните од нас, како и колку во нашето општество се почитуваат различностите. Во случајот со болната Божана, низ страниците на романот

ја согледуваме почитта и вниманието кое ѝ го посветуваат нејзините вреници, наставниците, и воопшто целата средина. На тој начин, средината влијае мотивирачки на Божана, да го земе на пример случајот со нејзината другарка – Ханка, која е од друга вероисповест, но низ страниците од романот, особено низ разговорите на Ханка со бабата на Божана (Пелагија), во размената на мисли од Куранот и Библијата, се гледа огромната почит кој секоја различност. Тоа е круцијалната порака на оваа навидум едноставна адолесцентска книга.

Од друга страна, треба да се земе во предвид и фактот дека Божана има уште едно име. Тоа е името Цутинка, кое ѝ го дава нејзината мајка, откако Божана била фасцинирана од мирисот на цвеќето кое не можела отпрвин да го види: „Божана не го гледаше накитеното дрво со виолетова боја. Здогледа само цутче што сирка од некоја гранка, која како да се обидува да влезе и во собата. –Зар цутчево мириса вака!?, си рече и зеде да го црта онака како што сиркаше пред неа. „Мало е, а толку се размирило...Божана посака така и да биде –кревкото гранче да мириса толку опојно. И се спореди со него: нежното цутче што трепкаше на ветрето и разливаше најчист здив од себе како да беше самата таа...“ (Петревски, 2013: 29) Идентификацијата на нашата хероина со нежното, а толку опојно мирисно цветче, како да ја отсликува и желбата на Божана да остави впечаток, знак за себе. Затоа, решава во иднина, како свој знак за идентификација на сликите кои ги слика вешто со двете раце, да го остави тоа мало цветче: „Така заживеа и цутчето, а мајка и преку него го одгатнуваше и другото име кое и го даде пред тоа – Цутинка“ (Петревски, 2013: 29). Ако се осврнеме на симболиката на јоргованот, ќе се најдат разни толкувања. Цветот на јоргованот има многу значења, но повеќето се поврзани со изразување љубов или наклонетост. Во викторијанско време, давањето јоргован значело дека давателот се обидува да го потсети примателот на првата љубов. Јоргованите, исто така, можат да изразат доверба која давателот ја има за примателот. Ова ги прави јоргованите добар подарок за дипломираните студенти. Букет од јорговани, особено белите јорговани, симболизира невиност.² Познато е дека сите цвеќиња имаат многу значења и важно е да се знаат барем некои од нив, ако сакаме да избереме вистински цвет за одредена пригода. Кога станува збор за јоргованот, мора да се истакне дека најважното значење е љубовта. Во минатото се користел за изразување љубов кон некого. Обично се користел како симбол на првата љубов.³ Одовде, можеме да заклучиме дека авторот не го одбрал виолетовиот јоргован случајно за знак за идентификација на Божана/Цутинка. Тој јоргован, истовремено ја означува и нејзината прва љубов кон Јавачот на божилак која треба да се појави олицетворена во ликот на момчето Сеп, чија мајка е онаа која ќе ѝ ја даде најголемата поддршка за да појде на операција во Германија, заедно со собраните средства од продажбата на нејзините слики: „Божана, пак, загледувајќи го, се сепна...Кога му ја виде косата – руса со гргурави

2

The Lilac Flower: Its Meanings and Symbolism,

<https://www.flowermeaning.com/lilac-flower-meaning/>, преземено на 20.12.2019

3

Lilac Flower – Meaning, Symbolism and Colors,

<https://flowermeanings.org/lilac-flower-meaning/>, accessed on 20.12.2019

кадрици, а очите – како небоно модри... Кога сиот „го разгледа и го прегледа“, остана со отворена уста. –Еве го Јавачот на божилак! Тој е...Ваков си го замислив...А и го нацртав...Ова е принцот со кого се сретнуваме...“ (Петревски, 2013: 220-221).

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДБИ

Во направениот осврт кон зададената тема, мошне евидентни се неколку заклучоци:

1. Бројот на книжевни дела во кои како тема може да се сретне болест или физички недостаток на дете/млад човек – е незначително мал;
2. Писателите кои се зафаќаат да пишуваат за оваа проблематика, свесни за нејзината сензитивност, мошне внимателно ѝ пристапуваат, па дури и како да ја избегнуваат;
3. Се минимализира описот на состојбата на ликовите, како и односот на другите кон нив.

Навистина, ретки се делата од типот на „Јавачот на божилак“, во кои авторите отворено се осврнуваат и на психолошката состојба на засегнатите млади луѓе.

За среќа, застапеноста и употребата на ликови со одредени здравствени проблеми или пречки во развојот, еволуираше со тек на времето. Класичните приказни за деца, како оние на браќата Грим, портретираат ликови на деформирани вештерки, цуциља, цинови и други ликови со физички разлики кои функционираат како метафори за внатрешните квалитети на овие ликови. Најчесто, овие карактеристики беа поврзувани со извесни негативни, па дури и зли тенденции. Одредени класични приказни портретираат ликови со недостатоци кои симболично го претставуваат она што е добро, љубезно и сакано во светот. Но, денес ова е недозволиво и се очекува во современата литература, ликовите со болести или некаков недостаток, да бидат активно интегрирани во општеството, да ги почувствуваат и искушат односите со ликови без недостаок/болест и да имаат можност да делуваат или да имаат избор. Затоа, карактеризацијата на ликовите во современата литература за деца, треба да биде позитивна и реалистична (Taylor, Prater 2005). Оттука, сосема оправдано е укажувањето на професионалци дека многу важно за децата е да учат за болестите или пречките во развојот преку наставните курикулуми и со тек на времето кога децата ќе имаат можност да комуницираат или да бидат во исто одделение/клас со некој кој е со болест/пречка/недостаток, да имаат некакви предзнаења и разбирање (Blaska 2004). Blaska, која изведува дури и десет критериуми според кои треба да се раководат писателите кои пишуваат на оваа тема, укажува дека на книгите за деца со вакви ликови, не треба да се претендира на болеста на ликот како негова главна особина, туку акцентот да биде ставен на неговата сила. Или, како што истакнуваат Tina Taylor Dyches и Mary Anne Prater, овие лица да не бидат прикажани како предмет на грижа, туку и како на некој кој придонесува за општеството. Според Smith-D'Arezzo, во училиштето на учениците треба да им се претставуваат ликови на деца со недостаоци/болести во кои на овие деца се гледа како на некој кој читателите би сакале да го запознаат или да бидат пријатели. Односно, овие ликови треба да бидат портретирани во едно позитивно светло, што не значи дека тие не треба да се портретираат реалистично, вклучувајќи ги сите нивни мани (Smith-D'Arezzo 2003).

ЛИТЕРАТУРА

1. Blaska, Joan. K. *Children's Literature That Includes Characters With Disabilities or Illnesses*, Disability Studies Quarterly Winter 2004, Volume 24, No. 1, www.dsqsds.org, преземено на 30.11.2019
2. Blaska, Joan. K. *Using Children's Literature to Learn About Disabilities and Illness*, Practical Press; First Edition edition (1996).
3. Cart, M., The Value of Young Adult Literature. Internet izvor:
4. Colleti, E. (2014). Young Adult Literature "Catching Fire": Classroom Implications for Secondary Schools, *Eastern Michigan University*, <http://commons.emich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1404&context=honors>, пристапено на 05.11.2015
5. Elman, J.P. ,Chronic Youth: Disability, Sexuality, and U.S. Media Cultures of Rehabilitation, https://books.google.mk/books?id=1u3LBAAAQBAJ&pg=PA94&lpg=PA94&dq=Teen+Sick-Lit&source=bl&ots=3xf7EHItLq&sig=gIB5XZY2QfYgor8T3VQUKA_2SV0&hl=mk&sa=X&ved=0ahUKEwi3-Iv6_7DKAhUKDCwKHZh8Adc4ChDoAQhKMAY#v=onepage&q=Teen%20Sick-Lit&f=false, пристапено на 19.01.2016
6. Fox, J.A. (2010). Girls coming of age: possibilities and potentials within young adult literature, 6, *College of liberal Arts & Social Sciences Theses and dissertations*, DePaul University, p.8, 45.
7. Glenn, W.J., George, M.A. (2012). Looking into and beyond Time and Place: The timeless potential of YA Lit in a Time of Limited Opportunity, *The ALAN Review*, Vol.40, no.1, p. 43.
8. Keighery, M., and Vroom, I., Young Adult Fiction and Sick-Lit A new troubling phenomenon, or educational and honest fiction? , *Mental health matters*, Issue 30, Summer 2013/2014, <http://mindcarnival.com.au/wp-content/uploads/2015/05/SUMMER-2013-14-web.pdf?1c49d3>, пристапено на 17.01.2016
9. Lilac Flower – Meaning, Symbolism and Colors, <https://flowermeanings.org/lilac-flower-meaning/>, accessed on 20.12.2019
10. Miles, C. Young adult literature can help teens navigate difficulties of adolescence, <http://www.deseretnews.com/article/705389300/Young-adult-literature-can-help-teens-navigate-difficulties-of-adolescence.html?pg=all>, преземено на 17.01.2016
11. Nagy, M, R. 'Sick-lit' popular among youth, raising alarms in literary circles. *CTV News*. Пристапено на 22.03.2013, <http://www.ctvnews.ca/entertainment/sick-lit-popular-among-youthraising-alarms-in-literary-circles-1.1208032>
12. Peterson, Kris. (2004). Supporting Dynamic Development of Youth with Disabilities During Transition: A Guide for Families, Information brief, National Center on Secondary Education and Transition, Vol.3, Issue 2, march.
13. Petković, Lj.D. (2014). Književnost za mlade, adolescencija, fantastika i (subverzivna) didaktika: nekoliko primera. *Philologia mediana*, 6, Univerzitet u Nišu: Filozofski fakultet, str.313.
14. Rainbow Symbolism & Meanings, <https://www.sunsigns.org/rainbow-symbolic-meanings/> , преземено на 20.12.2019
15. Rozenblatt, L. (1938). *Literature as Exploration*, New York: Appleton Century Company.
16. Smith-D'Arezzo, Wendy M. *Diversity in Children's Literature: Not Just a Black and White Issue*, *Children's Literature in Education*, March 2003, Volume 34, *Issue 1*, pp 75–94, <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1022511917336> , преземено на 30.11.2019
17. Taylor Dyches, Tina., Prater, Mary Anne. *Characterization of Developmental Disability in Children's Fiction*, *Education and Training in Developmental Disabilities*, 2005, 40(3), 202-216.
18. Smith, R. Sick-lit: A symptom of publishing's decline. *The Global and Mail*. Пристапено на 13.02.2013, <http://www.theglobeandmail.com/arts/books-and-media/sick-lit-a-symptomof-publishings-decline/article8632529/>
19. Stephens, J. (2007). Young Adult: A book By Any Other Name...: Defining The Genre, *Alan Review*, 35.1, 34-42.
20. The Lilac Flower: Its Meanings and Symbolism, <https://www.flowermeaning.com/lilac-flower-meaning/>, преземено на 20.12.2019
21. Tremonti, A. M. (2013, January 15). Vampires make way for sick-lit in young adult books. *The Current @ CBC Books*. Пристапено на 15.01.2013, <http://www.cbc.ca/books/2013/01/vampires-makeway-for-sick-lit-in-young-adult-books.html>
22. VanderStaay, S. (1992). Young-Adult Literature: A Writer Strikes The Genre, *English Journal*, 81.4, 48.

23. Wall, T. (Parents and Readers Beware of Stereotypes in Young Adult Literature Says MU Researcher, , The study “‘Nothing Feels as Real’ Teen Sick-Lit, Sadness, and the Condition of Adolescence” was published in the Journal of Literary & Cultural Disability, *Journal of Literary & Cultural Disability Studies* , *Volume 6, Number 2, 2012* pp. 175-191 Studies. <http://munews.missouri.edu/news-releases/2012/0827-parents-and-readers-beware-of-stereotypes-in-young-adult-literature-says-mu-researcher/> пристапено на 17.01.2017
24. Петревски, Горјан. (2013). Јавачот на божилак, Скопје: Детска радост.